

הרב יהודה הלוי עמיחי

ראש השנה לאילן בהלכה

א. ראש השנה לאילן

1. "ארבעה ראשי שנים הם... באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש, ב"ה אומרים בחמשה עשר בו". (משנה ראש השנה א, א)
כל אילנות העולם - ראש השנה שלהם הוא ט"ו בשבט, שהכול הולך לפי טבעה של ארץ ישראל, שהיא עיקר העולם.
2. **לשנות ערלה:** פירות שיחנטו מט"ו בשבט ואילך, לאחר שכבר עברו עליהם שלוש שנות ערלה, יהיו בחזקת 'נטע רבעי' ומותרים באכילה לאחר חילולם.
פירות שיחנטו מט"ו בשבט ואילך, לאחר שכבר עברו עליהם ארבע שנים מהנטיעה, יתחייבו בכל דיני הפרשת תרומות ומעשרות.
3. **לתרומות ומעשרות:** ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות לתרומות ומעשרות (בכל שנה משנות השמיטה אנו מפרישים מעשר שונה: בשנים א, ב, ד, ה, לשמיטה - מעשר שני, ובשנים ג, ו לשמיטה - מעשר עני). כל פרי שחנטו לאחר ט"ו בשבט תש"ע ייחשב לפרי של השנה השנייה של המעשרות, ויתחייב בתרומה גדולה - לכהן, מעשר ראשון - ללוי, תרומת מעשר - לכהן, ומעשר שני - אותו יש לחלל.
פירות שיחנטו לאחר ט"ו בשבט ייחשבו של השנה השנייה, ואין להפריש מפירות שנה שנייה על פירות שנה אחרת.

1. את פירוט סדר הפרשת תרומות ומעשרות ודיניה אפשר ללמוד בתקליטור בהוצאת מכון התורה והארץ (טל. 08-6847325).

ב. הלכות חג בחג

משה תיקן להם לישראל שיהיו עוסקים בהלכות חג בחג, על כן גם בחגים שמועד קביעתם הוא מדרבנן יש לעסוק בענייני היום. וכן מספר רבה של ירושלים - הגאון האדר"ת זצ"ל (נפש דוד אות טו) על סדר יומו בט"ו בשבט:

ביום חמשה עשר בשבט, למדתי הלכות מעשר בספר הרמב"ם ובגמרא ראש השנה (יד ע"ב) והלאה, וחזרתי לחדש דבר מה כפי ערכי, ויהא חשוב כקיום המצווה במעשר אילן, והתפללתי לד' שיזכני באותה המצווה בפועל ממש מן התורה. ומאז נראה לי, שמה שהראשונים קבעו יום זה ליום טוב, שלא לומר בו תחנון, הוא להזכירנו מצוות הפרשת מעשר אילנות, וכדברי חז"ל על הפסוק "שתי לבד למסלה דרך הלכת, עשי לך ציונים".

ג. מנהגי היום

1. אין מתענים ואין נופלים אפיים ולא אומרים תחנון בט"ו בשבט, ואם חל בשבת אין אומרים 'אב הרחמים' ו'צדקתך צדק'.
2. יש הנוהגים לאכול בט"ו בשבט משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. יש האוכלים י"ב מיני פירות, ויש האוכלים שלושים מינים. החלוקה הפנימית היא: עשרה פירות בהם נאכלים הפרי והקליפה (כגון: ענבים, תאנים ותפוחים), עשרה פירות שקליפתם נאכלת וגרעינם נזרק (כגון: זיתים וחרובים), ועשרה פירות שתוכם נאכל וקליפתם נזרקת (כגון: שקדים ואגוזים).
3. יש הנוהגים לאכול אתרוג בט"ו בשבט, ובייחוד אתרוג שברכו עליו בסוכות.
4. נוהגים לאכול מפירות ארץ ישראל, וללמוד בזמן האכילה את ההלכות השייכות למצוות התלויות בארץ; וכשאינ מפירות ארץ ישראל נהגו לאכול מפירות חוץ לארץ.
5. יש להקפיד כל השנה, וקל וחומר בט"ו בשבט, שהפירות הנאכלים הם ללא חשש ערלה (מצוי מאוד ברימון, בגפן ומעט בזית), מעושרים כדין, ואין בהם תולעים ולהלן סעיף ז).
6. יש שנהגו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג נאה לשנה הבאה. גם בשבת יכולים לבקש על כך בתפילת "אלקי נצור", ואין בזה בקשת צרכים בשבת.

ד. זמן אכילת הפירות

1. כשט"ו בשבט חל בשבת עדיף לאכול פירות ט"ו בשבט בתוך הסעודה ולאחר קידוש וברכת 'המוציא', ולא בין הקידוש לסעודה, כדי שלא לבוא לידי ספק בברכה אחרונה. כמו כן אפשר לעשות סעודת פירות לאחר ברכת המזון, אולם ישתדל לשהות זמן מה אחר הסעודה, שלא תהא אכילה גסה וברכה שאינה צריכה.
2. מי שצריך לאכול פירות ט"ו בשבט אחר הקידוש וקודם הסעודה, ינהג כדלהלן: אם אכל פירות שצריך לברך עליהם בסעודה (כגון: תמרים, תאנים) אך לא יאכל פירות אלו בסעודה - חייב לברך ברכה אחרונה קודם נטילת ידיים; אולם אם יאכל פירות אלו גם בתוך הסעודה, לבני אשכנז (וחלק מהפוסקים הספרדים) לא צריך לברך ברכה אחרונה, ויש מחכמי ספרד שפוטרים מברכה אחרונה אפילו אם לא יאכל בסעודה פירות אלו.
3. על יין או פירות המעוררים את התיאבון (חמוצים, זיתים) אינו מברך ברכה אחרונה קודם הסעודה.
4. אם אכלו ירקות שאין מברכים עליהם במהלך הסעודה (כגון: תפוחי אדמה, גזר), יש לברך עליהם ברכה אחרונה קודם הסעודה.

ה. סדר אכילת הפירות

1. מקדימים לאכול כל דבר שבברכתו 'המוציא'; לאחר מכן 'מזונות' ולאחר מכן יין.
2. נוהגים ששבעת המינים קודמים לכל פירות העץ האחרים, מלבד הנוהגים כדעת הרמב"ם, שמקדימים את הפירות שחביבים עליו כעת.
3. כל הקודם בפסוק "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון **ארץ** זית שמן ודבש (ותמרים)" קודם לברכה, ועל כן הגפן קודמת לתאנה, התאנה - לרימון, והזית - לתמר.
4. כל הקרוב למילה "ארץ" בפסוק חשיבותו גדולה יותר. על כן הזית והתמר קודמים לגפן תאנה ורימון, מכיוון שהזית והרימון נכתבו מיד לאחר המילה "ארץ" השנייה, ואילו הגפן, התאנה והרימון מופיעים בריחוק שתי מילים מהמילה "ארץ" הראשונה.
5. חיטה ושעורה העשויים כתבשיל או פת קודמים לזית ולתמר, אבל האוכל חיטה או שעורה יבשים או כמשקה (שברכתם 'אדמה' או 'שהכל') - פירות שבעת המינים קודמים להם.

5. פירות העץ קודמים לפירות האדמה, ויש אומרים שאם פרי האדמה מאוד חביב עליו יש לברך עליו קודם לפרי העץ.

ו. חתימת הברכה

1. כל האוכל פירות ארץ ישראל משבעת המינים צריך להזכיר בברכה שבסופה שבחה של ארץ ישראל, וחותרם "על פירותיה" (זיתים, רימונים ותמרים רובם הם מגידולי הארץ).
2. בפירות חו"ל מסיים "על הפירות". בכל מקום שיש לו ספק אם הם מהארץ או מחו"ל, יסיים "על הפירות" (צימוקים - חלקם מהארץ וחלקם מחוץ לארץ).
3. אם אכל פירות שבעת המינים מהארץ ומחו"ל, יסיים "על הפירות".
4. ברכת 'מעין ג' פוטרת גם את פירות העץ שאינם משבעת המינים.

ז. זהירות מחרקים

- מאוד יש להיזהר מחרקים בפירות כל השנה, ובייחוד מהנאכלים בט"ו בשבט.
1. זית - אם יש כתמים (שלא נוצרו מלחץ) חומים או שחורים, או נקב קטן, יש לפתוח בסכין ולוודא שאין בו נגיעות.
 2. תמר - אם הוא לח יש לבדוק שהפרי שלם, ואין צורך בבדיקה נוספת. תמר יבש יש לפתוח לאורכו: מוציאים את הגרעין ובודקים בעין משני צדדיו, אם יש פירורים קטנים או חורים יש לחתוך את האזור הנגוע או להשליך את כל התמר. יש בתמר גבישים לבנים שהם סוכרים ואין בהם חשש חרקים.
 3. צימוקים - יש להשרותם במים חמים, לאחר שהצימוק מתרחב יש לבחוש את המים, ולבחון שאין חרקים צפים על המים.
 4. תאנה - כשהיא יבשה החרקים מצויים בה, והבדיקה קשה מאוד, על כן עדיף להימנע מאכילתה. מי שמאוד חשובה לו אכילת תאנים, צריך תחילה לשטוף את התאנה, לשפשף אותה מבחוץ היטב בכל קפל, ולאחר מכן לחתוך את התאנה, להסיר את מקום הפתח, ולבדוק את מרקמה. כל מקום שהוא כהה יותר, או שחור יותר מהרגיל יש לחתוך ולהסיר.
 5. רימון - אם יש בקליפתו נקבים או גוון כהה, יש לפותחו ולבדוק היטב בהתבוננות. מסירים את כל החלקים שיש בהם חששות. יש להיזהר שלא ידבקו לידיים כנימות הדבוקות על הפרי.
 6. הסרת כנימות ושפשוף פירות ממזיקים - יש לעשות בערב שבת, שלא לבוא לידי

איסור בורר בשבת. מותר לשטוף את הפירות מריסוסים ומאבק בשבת סמוך לאכילה.

7. אם מצא חרק בפרי, יש לחתוך את מקום החרק עם חלק מהפרי הראוי לאכילה.

יש להבין הא טעם דשבט ראש השנה לאילן הוא מפני שיצאו רוב גשמי שנה כמו שכתב בגמרא (שם יד.) ואז זמן חנטת הפירות (כמו שכתב רש"י) וזהו רק בארץ ישראל... ומנהג ישראל לאכול פירות בט"ו בשבט... ומנהג זה לאכול פירות אף שלא נזכר בקדמונים רק בספר למהר"ם חאגיז אבל מנהג ישראל תורה... ובסידור הרב יש שאין אומרים תחנון בט"ו בשבט... ונמצא שבכל העולם המזון הוא רק מתמצית ארץ ישראל ואף שבארץ ישראל יצאו רוב גשמי שנה בשבט ובחוץ לארץ באים בקיץ, מכל מקום הוא רק מההשפעה שנשפעת לארץ ישראל תחלה... ואז הזמן לזכות לקדושת הארץ שיהיה האכילה מתמצית קדושת ארץ ישראל, וכמו לעתיד שתתפשט קדושת ארץ ישראל בכל העולם. ויכולים לזכות שתתפשט קדושת ארץ ישראל בכל משכן ישראל, כמו שנאמר: ופרצת ימה וגו', ועל כן בשבט ראש השנה לאילן, והטעם שיצאו רוב גשמי השנה בארץ ישראל ובא זמן חנטת הפירות... מכל מקום עיקר הזמן לזכות לתמצית ארץ ישראל שיהיה האכילה בקדושה הוא בשבט ועל כן נוהגין לאכול מפירות האילן בט"ו בשבט.

(פרי צדיק לט"ו בשבט, ג)

